

نقش ارتباطات در حل مشکلات خانوادگی

مریم مختاری، یکتاسادات رضوی، فائزه گودرزی، فاطمه روشن زاده

چکیده

انسان موجودی است که فطرتاً اجتماعی آفریده شده و برای ادامه ی بقا به بودن در اجتماع احتیاج دارد لذا باید با دیگران ارتباط داشته باشد. این ارتباط باید به گونه ای باشد که در حل مشکلات اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی فرد تأثیرگذار باشد و این مهم در صورتی محقق می گردد که فرد با انواع ارتباط و نیز ملاک ارتباط سازنده از منظر اسلام آشنا شده باشد لذا پژوهشگران در این مقاله سعی کرده اند به این پرسش اصلی پاسخ دهند که نقش ارتباطات در حل مشکلات خانوادگی چیست و سپس نتیجه گیری کرده اند که اولاً ارتباط موثر در حل مشکلات خانوادگی شامل ارتباطات کلامی و غیرکلامی است و ثانیاً ملاک ارتباط سازنده از منظر اسلام بر پایه اصل تعامل شکل گرفته است. هم چنین شیوه ی نگارش این مقاله کتابخانه ای بوده است.

واژگان کلیدی: ارتباط، خانواده، مشکلات خانوادگی

۱. مقدمه و طرح مساله

در اندیشه الهی اسلام، همه ی هستی آفریده خدای متعال است و انسان که اشرف مخلوقات می باشد زیست مادی او دارای مبدأ و مقصدی مشخص است . در نگاه اسلام ، کرامت و عزت نفس هویتی است که برای انسان در نظر گرفته شده و تعیین کننده سرنوشت انسان در حیات مادی ، اختیار انسان در زندگی و ارتباطات اوست . اکثر تعاملات انسان با یکدیگر بر محور ارتباطات شکل می گیرد .

انسان موجودی است که فطرتا بر پایه محبت و مهرورزی آفریده شده است و از این رهگذر بر پایه ی نیازهای غریزی ، کانون گرم خانواده با پیوند مقدس ازدواج شکل می گیرد ؛ خانواده ای که در مسیر ترقی و کمال به اعضای خود انرژی می بخشد . این ازدواج در صورتی بستر تأمین نیازهای گوناگون می شود که بین اعضای آن ارتباط صحیح شکل بگیرد .

از آن جایی که هیچ انسانی توانایی بقا و ادامه ی حیات مادی را به تنهایی ندارد انسان هم در آغاز حیات ، و هم در مراحل بعدی خود نیازمند دیگران است . در ارتباط و معاشرت با دیگران است که به توانمندی ها و ناتوانی های خود پی می برد . به ویژه ارتباط انسان با خانواده و احتیاج او به آنان که امری مهم و پایدار است و بسیاری از فضایل و رذایل اخلاقی در ظرف خانواده ظهور و تحقق می یابد . لذا گفته شده در اهمیت ارتباط صحیح بین اعضای خانواده و ارتباط افراد در جامعه ، در منابع دینی و کلام بزرگان دین ، سخن بسیار وارد شده است تا جایی که خداوند در آیه ۸۸ سوره بقره می فرماید : « قولوا للناس حسنا » با مردم به زبان خوش سخن بگویید. هم چنین امام علی علیه السلام فرموده اند : « زبانت را به نیکو سخن گفتن عادت بده تا از ملامت ایمن باشی » تا کنون در سایر مقالات به اثربخشی روش حل مساله بر روابط خانوادگی و شغلی کارمندان ، مقایسه اثربخشی دو روش مداخله ای تغییر شیوه زندگی و حل مشکلات خانوادگی در کاهش ناسازگاری زناشویی، آموزش حل مساله به مادران و اثربخشی آن بر حل مشکلات خانوادگی و روش فرزندپروری آنان، ظرفیت اصول حاکم بر خانواده در حل تعارضات خانوادگی، رابطه همبستگی خانوادگی و استقلال عاطفی با مشکلات عاطفی، حل و فصل اختلافات خانوادگی در اسلام، و اظهار نظر کارشناسی در

حل اختلاف خانوادگی اشاره شده است اما ما در این مقاله که به صورت توصیفی — تحلیلی می باشد و اطلاعات آن به شیوه ی کتابخانه ای جمع آوری شده است بر آنیم به مؤلفه های زیر بپردازیم :

الف) ملاک ارتباط سازنده از نظر اسلام چه می باشد ؟

ب) نقش ارتباطات کلامی در حل مشکلات خانوادگی چیست ؟

ج) نقش ارتباطات غیر کلامی در حل مشکلات خانوادگی چیست ؟

۲. مفهوم شناسی واژگان موضوع تحقیق :

۲-۱- ارتباط در لغت و اصطلاح

ارتباط در لغت به معنای ربط دادن، بستن، بر بستن، بستن چیزی را به چیز دیگر آمده است. (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱) هم چنین به معنای بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه هم آمده است. (معین، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۰۶) در جایی دیگر گفته شده ارتباط واژه ای عربی است از ماده ربط و از باب افتعال به معنای بستن؛ مشتقات این واژه در قرآن کریم پنج بار به صورت های رباط (انفال/ ۶۰)، یربط (انفال/ ۱۱)، رابطوا (آل عمران/ ۲۰۰)، ربطنا (قصص/ ۱۰) و به معنای بستن و استوار کردن آمده است. (حسن بن محمد، ۱۴۱۶ق، ص ۵۷۹)

ارتباط مؤثر نوعی ارتباط سلامت آفرین است که به افراد جرئت حرف زدن می دهد و بیان احساسات را تسهیل می کند .

ارتباط در اصطلاح فرآیندی است که در آن افراد با استفاده از نمادها به صورت کلامی و غیر کلامی، آگاهانه و نا آگاهانه، عمدی یا غیر عمدی، در درون و سراسر بافت های فرهنگها، سپرهای ارتباطی و رسانه ها معنا (اطلاعات، ایده ها، احساسات و ادراکات) تولید می کنند. (هیبلز وال ویوور، ۱۳۹۲، ص ۵).

۲-۲- مشکل در لغت و اصطلاح

مشکل در لغت به معنای دشوار، سخت، پیچیده آمده است. (معین، ۱۳۸۶)

مشکل در اصطلاح عبارت است از: عدم هماهنگی، عدم تعادل و عدم تطابق بین دو پدیده در ویژگی‌ها و مطلوب‌ها. مشکل چیزی است که تمام عوامل و متغیرهای موثر در آن برای ما مشخص نیست. تمامی انسان‌ها در زندگی فردی و اجتماعی خود از موانعی که در رسیدن آنها به اهداف ایجاد میشود به عنوان مشکل یاد می‌کنند. این موانع انرژی و زمان را برای انسان در فضایی نامطلوب قرار می‌دهد به نحوی که ما بخش مهمی از انرژی و زمان خود را در مقابله و برخورد با این موانع از دست می‌دهیم و به دنبال آن هستیم تا هر طور که شده این موانع از سر راه ما برداشته شود

۲-۳- مفهوم خانواده در لغت و اصطلاح

خانواده در لغت به معنای خاندان، دودمان، خیل خانه است. (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۶، صفحه ۹۴۳۸)

و همچنین به معنای اهل خانه، اهل بیت، مجموعه‌ی افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند. مجموعه خویشاوندان، خاندان، تیره می‌باشد. (معین، ۱۳۸۶، ج ۲، صفحه ۱۰۰۰)

خانواده از نهادهای مهم و همیشگی جامعه انسانی است که سلامت آن، نقش مهمی در سلامت فرد و جامعه دارد. خانواده یا فامیل یکی از اساسی‌ترین بنیان‌های جامعه بشری است؛ این واحد اجتماعی معمولاً از پدر، مادر و فرزندان تشکیل شده است. (مصاحب، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۸۸۱)

خانواده تنها نهاد فطری و طبیعی بشر است و یک بنای عرشی و مقدس در اسلام می‌باشد؛ همان طور که پیامبر اکرم می‌فرمایند: «محبوب‌ترین بنای هستی برای من خانواده است». (عاملی، ۱۳۸۱، ۱۴۱۴، ج ۱۴،

ص ۳)

یکی از عواملی که سبب ارتباط صحیح بین اعضای خانواده شده و بالطبع باعث حل مشکلات خانواده می گردد ارتباط کلامی موثر و صحیح است. ارتباط کلامی صحیح باعث رشد عواطف و احساسات اعضای خانواده شده لذا روح انسان در چنین خانواده ای به کمال رسیده و رشد می کند.

۳. ملاک ارتباط سازنده در خانواده از منظر بزرگان دین

یکی از اصول و معیارهای اسلامی که در معاشرت با دیگران به آن سفارش و تایید شده این است که معاشرت در معنای کلی خود، از جمله اموری است که همواره مورد عنایت اولیای گرامی اسلام بوده و حجم قابل توجهی از احادیث به آن اختصاص یافته است، یکی از اصول و معیارهای اسلامی که در معاشرت با دیگران سفارش و تاکید شده این است هرچه برای خود می پسندیم برای دیگران نیز بیسندیم و آنچه برای خود نمی پسندیم برای دیگران هم نپسندیم. (صدوق، ج ۴، ص ۳۹۵)

این سفارش اخلاقی را میتوان به عنوان بهترین معیار برای تشخیص درست یا نادرستی رفتار خود در معاشرت ها به کار گرفت، به دیگر سخن، این قانون موقیت، معیار و ملاک کلی و عام برای اخلاق اجتماعی و نحوه معاشرت دیگران است، بسیاری از مکاتب اخلاقی نیز قانون را پذیرفته و در کلام اخلاقی خود از آن بهره برده اند. امام صادق علیه السلام به نقل از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می فرمایند: « شش خصلت است که هر کسی این شش خصلت در او باشد فردای قیامت در برابر خدا و در جانب راست او باشد. یکی از این موارد آن است که چیزی را که برای عزیزترین اهل خود دوست دارد برای برادر مسلمان خود نیز دوست داشته باشد و چیزی را که برای عزیزترین اهل خود نمی خواهد، برای برادر مسلمان خود هم نخواهد..» (الکافی، ج ۳، ۴۲۹، ۱، ص ۴۴۱-۴۴۲)

براساس تعالیم پیامبران الهی و تصریح کتاب های آسمانی، همه آدمیان، فرزندان یک پدر و مادر به نام آدم و حوا هستند، بنابراین، همه انسان ها، در انسانیت، شرافت و کرامت انسانی مشترک هستند. حتی افرادی که تئوری داروین و پیروانش را درباره ی آفرینش انسان می پذیرند نیز در این نکته جای تردید ندارند که همه انسان ها دارای توقعات متقابل انسانی از یکدیگر هستند، یعنی نمی توان از دیگران انتظار داشت که با ما به

۶- نتیجه‌گیری

- (۱) اکثر تعاملات انسان در زندگی از طریق ارتباطات شکل می‌گیرد و این ارتباط به دو نوع کلامی و غیر کلامی تقسیم می‌گردد .
- (۲) ارتباطات کلامی در حل مشکلات خانوادگی شامل خطاب زیبا ، رفتارهای آوایی ، با ملایمت سخن گفتن، سلام و خداحافظی کردن ، سپاس‌گزاری از اعضای خانواده ، عذرخواهی به وقت خطا و.... می باشد .
- (۳) ارتباطات غیر کلامی نیز شامل خوشرویی و لبخند زدن ، مصافحه و دست دادن ، استفاده از بوی خوش ، خوب گوش دادن ، در آغوش گرفتن و می باشد .
- (۴) ملاک ارتباط سازنده از نظر اسلام این است که هرکس در برخورد با دیگران همان گونه رفتار کند که انتظار می رود با خود او رفتار شود .
- (۵) نوع ارتباط کلامی و غیرکلامی و نقش آن در حل مشکلات خانوادگی در سیره بزرگان دین و کلام اهل بیت بسیار وارد شده است .

فهرست منابع

* قرآن کریم

آمدی، عبد الواحد بن محمد، غررالحکم والمواعظ، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۳

ابن بابویه قمی، محمد بن علی (شیخ صدوق)، الخصال، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۲

ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق)، من لایحضره الفقیه، مترجم: غفاری، علی اکبر، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۹ق.

ابن سعد، محمد، الطبقات الکبری، بیروت: دار احیا التراث العربی، ۱۴۱۷ق

ابن شعبه، حسن بن علی، مترجم: غفاری، علی اکبر، تحف العقول، جلد ۲، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳.

اسلاملو، نعیمه، کلبه مهر، ۱۳۸۷.

انصاری، مرتضی، انتخاب برتر زندگی بهتر، چاپ اول، قم، مهدیه، ۱۳۷۹.

بستان، حسین، خانواده در اسلام، ۱۴۰۱.

بولتون، رابرت، روانشناسی روابط انسانی، (مهارت های مردمی)، ترجمه حمید رضا سهرابی، رشد، ۱۳۹۳.

پرز، جوزف، مشاوره، ترجمه ابراهیم ثنایی، ۱۳۵۲.

پسندیده، عباس، رضایت زناشویی، چاپ ۱۱، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۹۸.

حسین زاده، علی، مهارت سازگاری، چاپ ۹، قم، انتشارات موسسه آموزش و پرورش امام خمینی (ره)، ۱۳۹۱.

خسروی، حسن، زندگی سالم و ایده آل از نظر اسلام، چاپ اول، قم، انتشارات شهیدین.

خطیب، سید مهدی، مهارت های زندگی، ۱۴۰۰.

دشتی، محمد، فرهنگ سخنان امام حسین علیه السلام، قم، موسسه تحقیقاتی امیرالمومنین (ع)، ۱۳۸۱.

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد ۱، موسسه انتشارات و چاپ روزنه، تهران، ۱۳۷۳.

دیلمی، شیرویه بن شهردار، زغلول، الفردوس بمآثور الخطاب، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۶ق.

راغب اصفهانی، حسن بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، انتشارات دارالعلم، بیروت، ۱۴۱۶ق.

راوندی، قطب الدین، الدعوات، چاپ اول، قم، موسسه امام مهدی (عج)، ۱۴۰۷ق.

سیمونز، چالز، قدرت نیمه هوشیار شما، مترجم: جمشیدی، فریده، تهران، امیر کبیر، ۱۳۸۱.

شرفی، محمد رضا، مهارت های زندگی در سیره رضوی، ۱۳۸۸

شرفی، محمد رضا، خانواده متعادل (آنا تومی خانواده)، تهران، انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۹۶.

شریفی، احمد حسین، آیین زندگی (اخلاق کاربردی)، قم، دفتر نشر معارف، ۱۴۰۱.

حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، جلد ۷، قم، موسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث، ۱۴۱۴ق.

طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری باعلام الهدی، ۱۴۱۷ق

طبرسی، فضل بن حسن، مکارم الاخلاق، مترجم: علاء آل جعفر، چاپ اول، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴ق.

طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، جلد ۷، چاپ اول، قم، نشر ذوی القربی، ۱۳۸۸.

طوسی، محمد بن حسن، الامالی، چاپ اول، قم، موسسه بعث دارالثقافه، ۱۴۱۴ق.

کرمی، صدیقه، ارتباطات کلامی و غیر کلامی در خانواده از منظر قرآن کریم و روایات

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مترجم: هاشم رسولی، چاپ اول، جلد ۳، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ق.

کوریلسکی، فرانسوا، از میل به تغییر تا لذت تحقق آن، مترجم: الهه رضوی، تهران، مدیریت صنعتی، ۱۳۷۸.

گروهی از نویسندگان سیمای خانواده در اسلام، چاپ اول، قم، بوستان کتاب، معاونت فرهنگی تبلیغی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۹۴.

لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم والمواعظ، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۶

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار،

جلد ۷۶، تهران، مکتبه الاسلامیه، ۱۳۸۸ق.

محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمید رضا شیخی، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۷.

مصاحب، غلامحسین، دایره المعارف فارسی، تهران، انتشارات کبیر، ۱۳۸۱.

ملک پور، فاطمه، نقش رسانه هادر تغییر ارزش ها و هنجارهای خانواده، فصل نامه رسانه و خانواده، چاپ اول، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۹۰.

معین، محمد، فرهنگ معین، چاپ ۳، زرین، ۱۳۸۶.

المتقى ، على بن حسام الدين الهندي، كنز العمال في سنن الاقوال و الافعال، تصحيح: صفوه السقا ،
بيروت: مكتبة التراث الاسلامى، ١٣٩٧ق.